

316 (082)

У 74

ІНФОРМОЕНЕРГЕТИКА

ІІІ-ГО ТИСЯЧОЛІТТЯ:

СОЦІОЛОГО-СИНЕРГЕТИЧНИЙ

ТА МЕДИКО-ЕКОЛОГІЧНИЙ

ПІДХОДИ

**ЗБІРНИК
НАУКОВИХ ПРАЦЬ**

**КИЇВ-КРИВИЙ РІГ
2003**

ГЛОБАЛІЗАЦІЯ І ПРОБЛЕМИ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПОСТСОЦІАЛІСТИЧНИХ КРАЇН

На зламі XX і XXI ст. у світі майже одночасно розвиваються два процеси, які за своїми масштабами, розмахом, темпами, впливом і наслідками завоюють розумом, ресурсами і почуттями мало не всього людства. Одним з них є глобалізація - процес, який став найбільш яскравою характеристикою розвитку сучасного світу, а іншим - постсоціалістична трансформація. Обидва процеси взаємно проникають і впливають один на одного, створюють цілий ряд взаємозалежностей. Без постсоціалістичної трансформації глобалізація була б неповною і втрачала б свій цілісний характер і динамізм. Разом з тим і одночасно суспільна трансформація в країнах Центрально-Східної Європи і в колишніх радянських республіках, що утворюють СНД, проходила б інакше, якби не взаємопов'язаний з нею процес глобалізації.

Більшість зарубіжних вчених під глобалізацією розуміють процес створення лібералізованого й інтегрованого світового ринку товарів і капіталу, а також формування нового міжнародного інституційного ладу, який служить розвитку торгівлі і фінансових потоків у всесвітньому масштабі [1]. Українські вчені (О.Білорус, А.Гальчинський, Ж.Поплавська, В.Поплавська, В.Зленко, О.Сушко, Ю.Пахомов) в цілому дотримуються цієї ж точки зору [2].

При оцінці глобалізації чітко визначилась полярність суджень "оптимістів" і "песимістів". Перші наполягають форсувати впровадження елементів нового міжнародного порядку, перед усім через фінансові ринки, кредити та інвестиції, глобальні фірми, інформаційні технології, розглядають глобалізацію, як долучення сотень мільйонів людей до найвищих досягнень цивілізації, культури і прогресу, нові можливості для створення більш раціонального і справедливого світопорядку, перемогу над бідністю, голодом, міжнародними і воєнними конфліктами. Для других глобалізація - це поглиблення протиріч світового розвитку, швидкого зростання соціальної несправедливості, нерівності в розподілі ресурсів і багатств, збільшення розриву між заможною і злиденною частиною світу, дієвий механізм забезпечення перш за все економічних і політичних інтересів так званого "золотого мільярда" населення (тобто тих країн, що мають ВВП на душу населення понад 20 тис. доларів), пригнічення та експлуатації більшої частини населення землі. Але, як би то не було, генезис глобалізації має об'єктивний характер, а сама глобалізація є об'єктивною закономірністю і об'єктивною реальністю. На початку XXI ст. особливо гостро проявляють себе нові закономірності, які діють синхронно і одновекторно. Як зазначає О.Білорус, це колосальне зростання масштабів глобалізації, стрімке прискорення її процесів, посилення і поглиблення глобальної інтеграції [3, 133]. Світовий досвід засвідчує, що ніякі специфічні умови та особливості національного розвитку, ніякі кризові стани і внутрішні трансформації не можуть ні відмінити, ні відкласти дію об'єктивних законів глобалізації. Питання щодо входження чи невходження до цього процесу окремих націй і народів, окремих цивілізацій і країн не підлягає сумніву.

В постсоціалістичних країнах поряд з процесом глобалізації відбувається системна трансформація - історичний процес поступового переходу від тоталітаризму до демократичної правової держави, громадянського суспільства, політичного плюралізму, багатопартійної системи, від централізованої планової соціалістичної економіки до капіталістичного способу

господарювання в умовах вільного ринку, який спирається на домінування приватної власності і ліберальну дерегуляцію. Це надзвичайно складний і суперечливий процес, з точки зору його обумовленості і наслідків не тільки в економічній, але і у соціальній та політичних сферах.

Трансформація також має об'єктивний характер і значний геополітичний розмах, що її можна лише відтягнути, загальмувати, але неможливо уникнути.

Історичний досвід свідчить, що ринкова економіка не може нормально функціонувати і розвиватися, якщо не відбувається становлення і розвиток демократичної політичної системи, громадянського суспільства. З іншого боку, в умовах глобалізації лібералізований і відкритий більш широким і вільним відносинам із зовнішнім світом ринок неминуче приводить до демократизації суспільства. Демократія необхідна (крім всього іншого) і для того, щоб цивілізовано коригувати процеси вільного ринку.

В 90-х роках XX ст. в постсоціалістичних країнах була проведена системна політична трансформація, внаслідок якої були створені такі атрибути демократії, як регулярні демократичні президентські і парламентські вибори, багатопартійність, неурядові суспільні організації, відносно незалежні засоби масової інформації. Прийнято нові демократичні Конституції. Законодавчо і реально гарантовано відповідальність урядів перед парламентом, можливість зміни урядів, дотримання громадянських прав і свобод, захист прав національних і релігійних меншин.

В постсоціалістичних країнах, переборюючи традиції авторитаризму, зародились основи громадянського суспільства, основу якого складають безліч правозахисних, економічних та інших суспільних організацій і об'єднань, незалежних від влади, незалежні ЗМІ [4, 70-83].

Одночасно з політичними проходили і економічні трансформації - перехід від централізованого планування та управління економікою до ринкових відносин. В країнах Центрально-Східної Європи була проведена досить масштабна приватизація державних підприємств, лібералізація торгівлі і цін, формування сучасних фермерських господарств в аграрному секторі, відновлене право приватної власності на землю, створена сучасна фінансово-банківська система, обмежено втручання держави в економіку. Але демонтаж планової системи господарювання привів до значного спаду виробництва, росту інфляції, безробіття, цін [5, 54]. Замість похвалювання і швидкого зростання довготривалий спад у результаті виявився великою трансформаційною депресією, яка в деяких країнах продовжувалась протягом усіх 90-х років. Депресія найбільше проявила себе у двох найбільших постсоціалістичних країнах - Росії і Україні, в яких проживає близько 200 млн. чол. Лише у 2000 р. країнам Центрально-Східної Європи за показником валового внутрішнього продукту вдалося повернутися до рівня 1989 р., а країни СНД досягнуть цього рівня ще протягом 8-10 років. Причину цієї трансформаційної депресії можна пояснити важкою спадщиною соціалістичного минулого, наслідками зовнішніх причин. Але головну роль відігравала політика, яка часто була, а в деяких випадках - і залишається помилковою. В першу чергу, правлячі еліти недооцінювали величезного значення інституційного аспекту розбудови ринкової системи і переоцінки темпів лібералізації [6].

Системні ринкові перетворення, які відбуваються в постсоціалістичних країнах, уже самі по собі мають суттєве значення для глобалізації. Адже усі три аспекти трансформації (лібералізація, створення ринкових інститутів і реструктуризація виробничого потенціалу) пов'язані з процесами, що в сучасних умовах відбуваються у міжнародному (глобальному) масштабі.

Процес глобалізації досить суперечливо і своєрідно впливає на постсоціалістичну трансформацію. З одного боку, він небачено розширює можливості окремих країн щодо оптимізації використання наявних ресурсів, удосконалення техніки і технології, їх постійного оновлення, уніфікації і поширення, введення єдиних митних правил, доступних тарифів, переходу до побудови нової постіндустріальної економіки, запровадження спільних критеріїв у політиці, стардартів у демократії і захисті громадянських прав тощо.

З іншого боку, глобалізація обмежує свободу трансформованих країн у виборі в сфері економічної політики, в методах побудови інституційної системи ринкового господарства. Фінансова політика урядів цих країн має рахуватися з глобальними вимогами міжнародних організацій (МВФ, Світового банку). Допомога високорозвинутих капіталістичних країн також не завжди являється ефективною для постсоціалістичних країн. В ключових секторах економіки домінуючі позиції захоплює чужий капітал і ТНК, споріднені з місцевими групами інтересами і місцевою олігархією. Крім того, глобалізація сприяє шкідливому впливу кваліфікованої робочої сили та інтелекту. Вона негативно впливає на національну культуру, духовність, призводить до засилля масової культури, її вестернізації [7, 69-71; 8, 46-47].

Негативні наслідки глобалізації - це результат сучасного бурхливого розвитку і не зовсім підготовлених постсоціалістичних суспільств до її регулювання. Світовий ринок, який постає внаслідок глобалізації, має як всі переваги, так і усі вади і недоліки всіх ринків. Трансформація також несе з собою і те, і інше, а глобалізація - як додаткові блага і користь ринкової економіки, так і її ризиків і загроз. В умовах глобалізації дедалі більше з того, що відбувається в економіці конкретної постсоціалістичної країни, залежить від ситуації у взаємозалежному світовому господарстві. Але у кожній країні відбувається так багато різних явищ, що тільки внутрішня економічна політика має домінуюче значення для розбудови нової постіндустріальної економіки - складової глобальної економіки.

В цілому, глобалізація дає більше шансів, ніж загроз для розвитку постсоціалістичної економіки. Але, для того, щоб баланс був позитивним, не можна допустити втрати економічної незалежності країни і необхідно розробити відповідну програму інституційних реформ і пов'язану з нею національну стратегію випередженого соціально-економічного розвитку, яка

зможє з користю для власної країни, її господарства, її населення використати глобалізацію.

Таким чином, і глобалізація, і трансформація постсоціалістичних суспільств - об'єктивні, невідворотні і взаємопов'язані процеси. Глобалізація в умовах постсоціалістичної трансформації створює більше шансів для побудови соціально орієнтованої ринкової економіки, правової держави. Постсоціалістична трансформація сприяє глобальній інтеграції локальних, національних і регіональних ринків. Успіх взаємодії глобалізації і трансформації в історичному аспекті являється позитивним. Але реальний результат залежить від суб'єктивного фактора - політики.

Література

1. Див.: Дилигенский Г. Глобализация в человеческом измерении // МЭМО. - 2002. - № 7. - С. 4-5; Пертиев В., Черновская В. Развивающийся мир: глобализация или регионализация // МЭМО. - 2000. - № 7. - С. 39; Кузнецов В. Что такое глобализация? // МЭМО. - 1998. - № 2; Сорос Дж. Криза глобального капіталізму. Відкрите суспільство під загрозою. - К., 1999; Туроу Л. Будущее капитализма. - Новосибирск, 1999; Kolodko, Grzegozz W. Moja globalizacja, czyli dookola swiata i z powrotem. - Torun: TNOiK // www.tnoik.torun.pl.

2. Білорус О.Г., Лук'яненко Д.Г. та ін. Глобалізація розвитку. - К., 2001; Білорус О. Глобалізація. Прийняти виклик часу // Віче. - 2000. - № 12; Білорус О. Між державним лібералізмом і демократичним реформаторством: Глобальний прогноз нової епохи в контексті українського шляху оновлення і розвитку // Віче. - 2002. - № 5; Гальчинський А. Глобальна криза та криза глобалізації // Віче. - 2002. - № 1; Зленко В. Глобалізація і проблеми соціального розвитку // Віче. - 2002. - № 6; Поплавська Ж., Поплавська В. Україна в контексті глобалізації. Як уникнути аутсайдерства // Віче. - 2002. - № 7; Пахомов Ю. Україна і Росія на хвилях глобалізації. Економічний аспект // Політична думка. - 1998. - № 13.

3. Білорус О. Глобалізація. Прийняти виклик часу // Віче. - 2000. - № 12.

4. Центрально-Восточная Европа во второй половине XX века. В 3-х т. Т. 3. Трансформации 90-х годов. Ч. 1. - М., 2002.

5. Кудров В.М. Центральная и Восточная Европа: десять лет перемен // ОНС. - 2001. - № 1.

6. Kolodko, Gzregorz W. Od szoku do tetapii. Ekonomika i polityka transformacji. - Warszawa: Poltext, 1999.

7. Білорус О. Імперативи стратегії розвитку України в умовах глобалізації // Політична думка. - 2001. - № 4.

8. Поплавська Ж., Поплавська В. Україна в контексті глобалізації. Як уникнути аутсайдерства // Віче. - 2002. - № 7.

Прилипенко В.Д., Лобанова А.С.

СИНЕРГЕТИЧЕСКИЙ ПОДХОД К МОДЕЛИРОВАНИЮ ИНФЛАЙТНОГО СОЦИУМА

Основой предлагаемого нами подхода к пониманию взаимоотношений человека и социума является информозенергетическая парадигма формирования и функционирования общества (1, 59-66). Сущность информозенергетической парадигмы заключается в системном синергетическом подходе и поиску единых законов формирования и функционирования Вселенной, человека и общества, как единого информозенергетического пространства (ноосферы) множеств самоорганизующихся информозенергетических нелинейных систем,

функционирующих по синергетическим законам аттракции, поляризации, бифуркации, диссипативности. Функционирование информозенергетической системы (ИЭС) человека и социума - квантов и агрегированных систем Вселенского Сознания, базируется на общих системных принципах, в соответствии с которыми информозенергетический и физический вакуумы являются колыбелью всех первичных информозенергетических преобразований, которые в свою очередь, являются первоосновой для образования объектов материального мира (2, 3). В этом плане